

Magyar Tudományos Akadémia

VILÁGGAZDASÁGI KUTATÓINTÉZET

Műhelytanulmányok

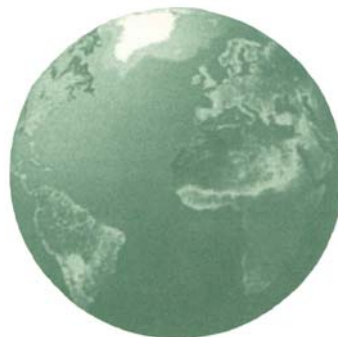
55. szám

2004. február

Kőrösi István

AUSZTRIA AZ EURÓPAI UNIÓBAN

Érdekei a 2004. évi bővítésben

1014 Budapest, Orszagház u. 30.
Tel.: 224-6760 • Fax: 224-6761 • E-mail: vki@vki.hu

Ez a tanulmány Magyarország második legnagyobb külkereskedelmi és kooperációs partnerének gazdasági helyzetét, államháztartási reformkényszereit elemzi, majd érdekeit az Európai Unió 2004. évi bővítésével kapcsolatban a fentiek tükrében vizsgálja. Alapvető célja, hogy az osztrák gazdasági fejlődés legújabb tendenciáinak elemzéséből, az államháztartás problémái kezelésének tanulságaiból és Ausztriának az unió bővítésével kapcsolatos érdekeltiségeinek bemutatásából releváns következtetéseket vonjon le a magyar gazdaságpolitika számára.

1) AZ OSZTRÁK GAZDASÁG HELYZETE A XXI. SZÁZAD ELEJÉN

1.1. A főbb makrogazdasági mutatók alakulása

Ausztria gazdaságát 2001 óta minimális mértékű reálnövekedés, vagy inkább kvázi stagnálás jellemzi. A 2000-ben még számottevő 3,5%-os GDP-növekedés 2001-re 0,7%-osra zsugorodott, 2002-ben 1,0%-os volt, 2003-ra pedig 0,7%-os a várt növekedési teljesítmény. 2004-re igen szerény javulást, 1,2%-os GDP-növekedést jeleznek előre (WIFO, Monatsberichte, 2003. No. 7.)

A beruházások reálértékben 2001-ben 2,2%-kal, 2002-ben 4,6%-kal estek vissza; 2003-ra mintegy 0,8%-os növekedés várható, és 2004-re 1,8%-os emelkedést prognosztizálnak.

A magánfogyasztási kiadások reálértékben 2002-ben 0,9%-kal bővültek, 2003-ra 1,3%-os, 2004-re 1,6%-os növekedés várható. Ez azt jelzi, hogy sem a beruházások, sem a fogyasztási piac oldaláról nincs impulzus a konjunktúra megélénkülésére.

A gép- és berendezésberuházások 2001–2002-ben csökkentek, 2003-ban stag-

náltak. Az elmúlt két évben az építkezések is visszaestek.

A munkanélküliség és a külgazdasági teljesítmény is kedvezőtlenül alakult. Az osztrák munkanélküliségi ráta a 2001. évi 3,5%-ról 2002-ben 4,3%-ra nőtt, 2003-ra ugyanennyi, 2004-re további minimális romlást várnak, 4,4%-ra. (Eurostat-definíció szerint). EU-összehasonlításban azonban Ausztria helyzete több (később elemzendő) makrogazdasági mutató mellett a munkanélküliség terén is kiemelkedően kedvező, vagy inkább a legkevésbé kedvezőtlen. Ez azonban az osztrákokat nem vigasztalja, különösen mert a helyzet romlását tapasztalják. Az osztrák hagyományos statisztikai számítás kimutatja a foglalkoztatottak (azaz a nem önálló keresők) számához viszonyított munkanélküliséget, s ez a 2000. évi 5,8%-ról 2002-re 6,9%-ra nőtt, 2003-ra pedig 7,0%-os rátát jeleztek, ami 2004-re várhatóan 7,1%-ra emelkedik. Ezekből az adatokból szembeötlő, hogy a valamelyest romló osztrák helyzet EU-összehasonlításban korántsem drámai, viszont ez az enyhe visszaesés hazai megítélésben és érzékelés szerint aggodalomra ad okot. Az osztrák munkaerőpiac nemzetközi összevetésben igen nagymérvű stabilitásának oka és fő tényezője az önálló családi kisgazdaságok rendkívül nagy aránya és szolid működése, különösen a turizmusban, a vendéglátóiparban stb.

Történelmi dimenzióban az osztrák gazdaság egyik legkedvezőbb mutatója mindig is az infláció üteme volt. A fogyasztói árak emelkedése évtizedek óta a legalacsonyabbak közé tartozik Európában (Svájc és Németország mellett). 1999-ben a fogyasztói árnövekedés mindössze 0,6% volt, ez 2001-re 2,7%-ra nőtt, 2002-ben 1,8%-ot tett ki, 2003-ra 1,3%-ot jeleztek, 2004-re ugyanennyit várnak. Az osztrák stabilitásorientált gazdaságpolitika egyik legnagyobb sikere az infláció alacsonyan tartása (főleg az a tény, hogy belföldön nem keletkezik költség-ár spirál). Betartott alapszabály, hogy indokolatlanul nem lehet árat emelni, mert azt nem fogadja el senki. Ezt olykor nehéz volt elérni (a II. világháború utáni inflációt csak 1952-re sikerült megfékezni), de miután gazdasági alapelvevé vált – s a gazdaság szereplői álta-

lánosan be is tartják –, a versenytáruk túlnyomó részénél alacsonyabb költségnövekedés igen jelentős előnyt biztosít Ausztriának a nemzetközi porondon.

1.2. Bérek, költségek, termelékenység és versenyképesség

A költségtényezők alakulása és a termelékenység viszonya – számos más tényezővel és a gazdaságpolitikai intézkedések hatásával együttesen – határozza meg a versenyképesség alakulását, melynek itt csak makrogazdasági aggregátumaival kívánunk foglalkozni. Az egy főre eső bruttó keresetek Ausztriában 2000-ben 2,5%-kal, 2001-ben 2,3%-kal nőttek, s 2003-ra ugyanennyit várnak. Az egy főre jutó bruttó jövedelem 2000 óta gyakorlatilag stagnál, sőt 2001-ben csökkent is (0,6%-kal). Az egy főre eső nettó jövedelem 2000-ben még 1,5%-kal nőtt, 2001-ben viszont 1%-kal, 2002-ben 0,5%-kal csökkent. 2003-ra 0,4%-os, 2004-re pedig 0,3%-os csekély növekedést jeleztek előre.

Az *egységnyi kibocsátásra jutó bérköltség* 2000-ben 0,5%-kal csökkent, 2001-ben 1,4%-kal, 2002-ben 0,7%-kal nőtt. 2003-ra a számítások 1,6%-os, 2004-re 1,1%-os növekedést prognosztizáltak. Ha a nemzetgazdaság egészéből csak a termékek előállítását vesszük alapul, a szolgáltatásokat nem, akkor 2001-ben még 1,8%-kal nőttek, 2002-ben viszont 0,2%-kal csökkentek az egységnyi kibocsátásra jutó bérköltségek. 2003-ra további 0,5%-os, 2004-re újabb 0,6%-os csökkenést jeleztek előre. Ez azt jelenti, hogy a fajlagos költségviszonyok, különösen az *output*hoz viszonyított bérköltség viszonylag igen stabil, sőt az árutermelésben jelenleg a bérköltségek oldaláról egyáltalán nincs fajlagos költségnövelő hatás, és minimális tehermentesítő hatás érvényesül.

Az egységnyi kibocsátásra jutó bérköltségek Ausztriában 1999 és 2002 között minden évben kedvezőbben alakultak, mint Ausztria külkereskedelmi partnerországainak átlagában. A fő külkereskedelmi partnerhez, Németországhoz viszonyítva is (2001-et kivéve) mindig javult Ausztria helyzete.

Az *egy főre jutó GDP-termelés* Ausztriában 2001-ben stagnált, 2002-ben 1,5%-kal nőtt, 2003-ra 0,6%-os növekedést jeleztek előre. 2004-re 0,9%-ot várnak. Az egy főre jutó növekedés terén a XXI. század elején Ausztria is a kvázi stagnálást mutató országok sorába került (Németországhoz és több más EU-országhoz hasonlóan). Mivel a foglalkoztatás és az egy foglalkoztatottra jutó munkaórák száma is csökken, elsősorban ebből fakadóan nő az egy munkaóra vetített termelékenység. Ez a mutató Ausztriában 2000-ben még jelentősen, 6,6%-kal nőtt, 2001-ben már csak 1,4%-kal, 2002-ben viszont 3,5%-kal emelkedett. Az egy munkaóra vetített termelékenység mutatója az árutermelésben 2003-ban várhatóan három százalékkal, 2004-ben 3,1%-kal javul. Nemzetgazdasági szinten ennek a kedvező mutatónak a konjunktúra szempontjából nincs igazi jelentősége, illetve nem fejt ki jelentős hatást. A belátható időtávban kedvezőtlen piaci kilátásokra a vállalatok elbocsátásokkal reagálnak, s az „ugyanannyit kevesebben megtermelni” jelszava került előtérbe.

1.3. Munkaerő-piaci helyzet, foglalkoztatás

Ausztria évtizedek óta híres arról, hogy nemzetközi összehasonlításban rendkívül alacsony a munkanélküliségi rátája, amely a németországinak még a felét sem éri el, sőt a legalacsonyabb az unióban. Az EU-definíció szerinti 4%-ot alig meghaladó érték azonban osztrák szemmel nézve a korábbi 1-2, majd 3%-os mértékéhez képest érezhetően romlott. A romló tendencia egyelőre folytatódik, s a munkavállalókat természetesen nyugtalanítja. Ráadásul az osztrák mérce és statisztikai kritériumok jóval szigorúbbak az uniós normáknál, és a munkanélküliséget a nem önálló keresőkhöz (Unselbständige) viszonyítják, ami kedvezőtlenebb képet mutat. Így az osztrák statisztikai módszerrel kimutatott munkanélküliségi ráta valamivel meghaladja a 7%-ot. Az osztrák munkaerő-piaci helyzet alapvető sajátossága, hogy nemzetközi összehasonlításban kiemelkedően magas a kis-

vállalatok (a 10 fő alattiak), és köztük a családi vállalkozások (az 5 fő alattiak) aránya. A kisvállalatok az összes vállalatnak több mint 95%-át teszik ki. A kisvállalatokban, különösen a családi vállalkozásokban dolgozók helyzete viszonylag stabil, jóval stabilabb, mint a nagyobb vállalatok munkavállalóié, akiket dekonjunktúra idején könnyebben bocsátanak el. A kisvállalatok nagy része olyan szektorokban működik, amelyek munkaerő-igényesek (turizmus, vendéglátás, szállodaiipar, szolgáltatások). A kisvállalkozásokban és a saját családi vállalatokban dolgozók elsősorban a termékeik és szolgáltatásaik iránti kereslet szűkülésétől, illetve elvándorlásától félnek (pl. a kisboltok fogalmának csökkenésétől a szupermarketek miatt). A kisvállalatban dolgozóknál a nem önálló keresők, azaz a munkaviszonyban álló foglalkoztatottak pozíciói rosszabbak, és tovább romolhatnak, mivel az osztrák belső piac stagnálás közeli állapotban van, s Ausztria legnagyobb piaca, a németországi is kedvezőtlen helyzetben van. Ausztria a GDP-növekedés terén egyre inkább a német betegségben szenved, azaz kvázi stagnáló, alig növekvő gazdasággá vált (minden jel szerint hosszabb időre). Érdemi növekedési hajtóerők nem mutathatók ki, így a dekonjunktúra után sem várható új növekedési pálya kialakulása az országban. Az újonnan létesített munkahelyek száma 2001-ben 0,5%-kal, 2002-ben mindössze 0,2%-kal nőtt, így a munkát keresők, különösen az újonnan munkába álló fiatalok egyre nehezebben találnak munkát. A WIFO gazdaságtudományi intézet 2003. évi elemzése szerint (WIFO, Monatsberichte, 2003. No. 4.) az igazi munkahelyek nagymértékű leépítése folytatódik. Mind az osztrák belső piac, mind az EU-15-ök piacán a kereslet egyelőre lanyha, ami úgy a GDP-növekedés, mint a foglalkoztatási helyzet szempontjából kifejezetten rossz. Az osztrák munkaerő-piaci helyzet kedvezőtlen és tovább romolhat, de kétségtelenül a legkevésbé kedvezőtlen az EU-ban. Így érthetően a még rosszabb helyzetben lévő országokban irigylik az osztrák állapotokat. Ausztriában várakozással tekintenek az újonnan csatlakozó országok piacára, amelyek új impulzust nyújthatnak az osztrák exportnak, s ezáltal a belgazdaságnak

és a foglalkoztatásnak is. Várhatóan legalább 40 ezer új munkahely keletkezik az EU 2004-es bővítésének nyomán. Az unió növekedése a foglalkoztatás és az exportteljesítmény javulásán keresztül, az új piacok jelentős részének megszerzésével pozitív hatást gyakorol az osztrák gazdaságra, s a jövedelmek és az adóbevételek gyarapodásával a költségvetésre is.

1.4. A költségvetés helyzete és főbb nehézségei

Az államháztartás viták és elemzések keretében áll a politikusok, a gazdaságpolitikusok, az elemzők és a lakosság körében egyaránt. Mérlegét tekintve az a helyzet, mint a legtöbb stabilitási mutatóra nézve: nemzetközi összehasonlításban Ausztria irigylésre méltóan stabil pozícióban van. Az államháztartás 2001-ben 0,3%-os aktív szaldóval zárt, 2002-ben a hiány 0,6% volt, 2003-ban várhatóan 1,3%-os deficit mutatkozik, 2004-re ismét kisebb, 0,6%-os hiányt jeleznek előre. Az ország nemcsak a maastrichti kritériumokat teljesíti messze a legjobban az EU-tagok közül (Luxemburg mellett), hanem az államháztartás mozgásterre is nagy, sőt viszonylag a legnagyobb az unióban.

Van-e, és mi a probléma? Az államháztartás helyzetét a stabilitáshoz szokott elemzők és gazdaságpolitikusok is problémákkal terhesnek ítélik. A felszínre került, orvoslást igénylő bajok mellett a legsúlyosabbnak a csaknem minden téren romló tendenciákat tartják. Az osztrák jóléti állam a GDP jelentős, de viszonylag szerény újraelosztásán alapult. Az államháztartási kiadások az elmúlt tíz évben a GDP 40-48%-át tették ki. Noha egyre növekvő arányban, de a nemzetközi arányoknak, főleg az EU-ban tapasztaltaknak, ez megfelelt. 2001 óta azonban az államháztartási kiadások/GDP-arány, azaz az újraelosztás mértéke meghaladja a GDP 52%-át (2001 és 2003 között minimálisan növekvő, azaz romló tendencia mellett).

Az ezredfordulón Karl-Heinz Grassner pénzügyminiszter nullszaldós osztrák költ-

ségvetést ígért 2002-re. Az ambiciózus terv füstbe ment, mivel ahhoz az állami kiadásokat elviselhetetlen és irreális mértékben kellett volna megkurtítani, a bevételeket pedig nem tudták gyarapítani, hiszen a recesszió mellett nem volt honnan.

Az államháztartás kiadásai 2002-ben a GDP 52,1%-át, a bevételek pedig 51,5%-át tették ki. 2003-ban a kiadások a GDP 52,4%-át érik el, a bevételeket 51,1%-ra teszik, a hiány 1,3% a GDP-hez viszonyítva. Ez önmagában súlyos helyzetet nem jelentene, mégis a pénzügyek állását egyre borúsabban ítélik meg. A maastrichti kritériumok közül az infláció, a folyó államháztartási deficit, a kamatlábak terén az ország kiváló minősítést kap az EU-ban, de a felhalmozott bruttó adósságállomány Ausztriában (is) jóval meghaladja a maastrichti 60%/GDP-küszöbértéket; 2002-ben 67,8% volt, 2003-ban kereken 67,0%. Ennek magyarázata abban rejlik, hogy az 1990-es évek közepén az államháztartás deficitje nagy volt, meghaladta a GDP 7%-át, s ennek nyomán kumulálódott az adósságállomány, ami az előrejelzések szerint a következő években csökkenő tendenciát mutat, de 2007-ig nem süllyed a maastrichti küszöbértékre. Ám az államháztartás folyó éves deficitjénél sokkal súlyosabb probléma az állami kiadások kedvezőtlen struktúrája:

- * Magánháztartásoknak nyújtott juttatások 53,2%
- * Dologi és személyi kiadások 28,4%
- * Gazdasági támogatások (vasút stb.) 9,3%
- * Adósságszolgálat 7,0%
- * Egyéb 2,1%

A legnagyobb és növekvő súlyú kiadási tétel a magánháztartásoknak történő különböző kifizetések, főleg a köztisztviselői nyugdíj, az ápolási díj és a munkanélküli segély. A gazdaságnak nyújtott támogatások közül igen nagy teher a vasutak szubvencionálása. Az összes szubvenciók a költségvetés 9-10%-át teszik ki évente. Az adósságszolgálat nemzetközi összehasonlításban csekély.

Az osztrák államháztartásban a legnagyobb reformkényszer a nyugdíjak, valamint az adók és járulékok terén jelentkezik.

A nyugdíjrendszer Ausztriában is válságban van. Jelenleg a GDP 14,5%-át fordítják nyugdíjkifizetésre, s ez az arány 2020-ig 16%-ra nő. (Az EU-átlag várhatóan 11,5% lesz). Demográfiai okokból és a munkanélküliség miatt a befizetők száma csökkenő, a kifizetések összege viszont növekvő. Egy keresőre egyre több eltartott jut, s ez az arány 2020-ig körülbelül 30%-kal romlik, ami elkerülhetetlenné teszi a jóléti rendszer reformját. Jelenleg a nők átlagosan 57,3 éves korukban vonulnak nyugdíjba, a férfiak pedig 58,7 évesen, amit a finanszírozás szempontjából tarthatatlannak ítélnék. Az egész nyugdíjba vonulási rendszert és a feltételeket meg kívánják szigorítani. A férfiak és a nők számára egységesen 65 éves nyugdíjkorhatárt állapítanának meg. A teljes nyugdíjhoz 40 év munkaviszonyra lesz szükség. A legsúlyosabb szigorítás, hogy eddig az utolsó 15 év átlagkeresete alapján számították ki a nyugdíjat, a reform nyomán viszont 40 év átlagát vennék alapul, ami jóval kedvezőtlenebb, s egyes kategóriákban 30%-os nyugdíjcsökkenést jelentene, a jelenleg érvényes számítási módhoz képest. A csökkenést egy javaslat 10%-ban maximálná, de az érdekképviseltek és a szakszervezetek ezt sem fogadják el.

Napirenden van a közszféra „karcsúsítása” is. A 2003. évi terv szerint 5880 munkahelyet teljesen megszüntetnek a közszférában, s 19 ezer további köztisztviselői munkahelyet kívánnak átminősíteni, leválasztani a költségvetésről, felszámolva azok Beamter-jellegét.

Ausztria gazdasági telephelyként való megítélése romlik. Az APA és az Economist 70 fontos kritérium alapján elemzi és sorolja be a világ országait a beruházók szemszögéből. 1998–2002 átlagában Ausztria a 17. helyet foglalta el a gazdasági telephelyek sorában, de a 2003–2007-es időszakra besorolása romlott, s csak a 21. helyre került. (Az első tíz legjobb telephely közé került az EU-országok közül Hollandia, Finnország, Nagy-Britannia, Dánia és Írország.) Ausztria telephely-pozíciójának javításához nagy segítséget adhat az unió bővítése. Így a javulás minden bizonnyal jelentkezni fog az adóbevételek növekedése révén a nemzeti költségvetésben is. A keleti kapcsolatok megélnkü-

lése összességében jótékony hatást gyakorol majd az osztrák pénzügyi helyzetre.

2) AUSZTRIA AZ EURÓPAI UNIÓBAN

2.1. Mit vártak, mit kaptak?

A belépés előtti népszavazáskor, 1994-ben a lakosság 66,6%-a szavazott igennel. Az igennel szavazók reményei a következők voltak: gazdasági előnyök, fellendülés az unió hatására (39%), Ausztria perifériára kerülésének megakadályozása (19%), munkahelyek biztosítása, külföldi munkavégzési lehetőségek (14%), a biztonság növekedése (13%), beleszólási jog az EU ügyeibe (9%), a kereskedelem szabadsága, a nagyobb piac nyújtotta előnyök a vállalkozások számára (7%). A nemmel voksoló kisebbségnek a következő aggályai, ellenvetései voltak: a mezőgazdaság és a parasztság helyzetének romlása (23%), a közlekedési, tranzit- és környezetvédelmi helyzet romlása (20%), a semlegesség veszélyeztetése, feladása (15%), a gazdasági problémák kieleződésétől és a munkanélküliség súlyosbodásától való félelem (13%), és egyébként is, Ausztriában jobb a helyzet, mint az EU-ban, az országnak nincs szüksége az uniós tagságra (12%) stb.

A belépés óta eltelt több mint hét év mérlege ellentmondásos, pozitív és negatív hatások egyaránt jelentkeztek, eredőjük nem vonható meg egyértelműen, de az osztrák gazdaság eddig jól helyt állt az unióban, s a makrogazdasági mutatók többsége kedvezőbb az EU átlagánál.

Az elemzések és az értékelések, a közvélemény és a sajtó jórésze (időnként többsége) mégis negatívan reagál, sőt az is felmerült, hogy utólag az osztrák polgárok többsége már nem is szavazna a tagságra. Bár a belépés utáni másfél év alkalmazkodási fo-

lyamatai után az exenobarométer felmérései szerint csak az osztrák polgárok 40%-a tartotta az EU-tagságot egyértelműen „jó dolognak”, teljesen 23%-uk vetette el, a fennmaradók részben jónak, részben rossznak ítélték, vagy nem nyilatkoztak. Borúsabb a kép, ha azt nézzük, miként ítélik meg az osztrák polgárok az EU-csatlakozás hasznosságát. Az osztrákok 46%-a szerint országuk profitált az EU-tagságból, 43%-uk szerint viszont nem. A fennmaradó 11% nem tudja, vagy nem foglalt állást. Eszerint az osztrákok – igaz csekély relatív többségben – mégis úgy vélik, hogy a belépésnek több a haszna, mint a kára.

A csalódás és a hangulatromlás Ausztriában a csatlakozás után kétségtelen tény, különösen a belépést követő két évben. Mik ennek a fő okai? A belépést megelőzően túlzott és egyoldalú várakozásokat alakítottak ki, az előnyöket a propaganda felnagyította, a terheket és az alkalmazkodás feladatait és a nehézségeit lebecsülték, sőt részben elhallgatták. A lakosság bizalmatlan a bürokráciával szemben, s úgy érzi, nem tájékoztatták kellőképpen. Bizalmi szakadék alakult ki, amelynek áthidalása nehéz feladat. A csatlakozással kapcsolatos tájékoztatás túl sok propagandát, reklámot, túl kevés szakértői elemzést, tényt közvetített az emberek számára. A tájékoztatási kampány a népszavazás után csaknem leállt, a lakosság a belépés utáni rendkívül fontos időszakban nem kapott elegendő híreket, eligazítást az őt érintő kérdésekben.

A csatlakozás utáni feladatok hamar és teljes súlyukkal nehezdedtek rá a vállalkozókra és a lakosságra, de az előnyök csak lassabban, kisebb mértékben és fokozatosan bontakoztak ki, ami jelentős pszichikai megterhelést okozott. Az alkalmazkodás terheit és a várt előnyök időben lassúbb megjelenését a sajtó és az EU-szkeptikus propaganda felnagyította és kihasználta.

A regionális politikusok és a fejlesztési szakemberek felkészületlenek voltak az EU regionális támogatási projektjeivel kapcsolatban, gyakran nem állt rendelkezésre a komplett megvalósíthatósági tanulmány és a részletes beruházási és finanszírozási terv sem. Sokszor pedig a brüsszeli projektámo-

gátás igénybevételéhez szükséges saját önfianzírozási hányadot (általában 50%-ot) nem sikerült időben biztosítani. Az első másfél évben, Burgenland kivételével, a legtöbb EU-támogatási keret kihasználatlan maradt. A legkisebb méretű és gazdasági potenciálú Burgenland viszont igyekezett maximálisan mozgósítani erőforrásait, és élt a kínálkozó lehetőségekkel.

Az inflációt az EU-csatlakozás egyértelműen redukálta, s a belépés előtti 3%-os infláció 1998-ra 1,2%-ra csökkent. A belépést követően az élelmiszerárak abszolút mértékben is csökkentek, ami ugyancsak ritkaság Európában napjainkban. A fogyasztási iparcikkek áremelkedésének üteme is a felére csökkent, 1,3%-ra. Összességében a háztartásoknak a belépés pozitív hatásai havonta 1000 schillinges megtakarítást ígértek. Ennek mintegy egyharmada vált valóra. Ez azt jelenti, hogy minden osztrák polgár legalább havonta egy, vendéglőben elfogyasztott bécsi szeletet nyert a csatlakozáson, s például 1998-ban szerényen csökkenő villanyszámlának is örvendhetett, ami azért – bárhonnan Ausztrián kívülről nézve – nem csekélység.

2.2. A mezőgazdaság átalakulása

Az osztrák gazdaságpolitikára a csatlakozás az ország magas fejlettségi szintje ellenére igen nagy alkalmazkodási terhet rótt.

A mezőgazdaság volt az egyik legérzékenyebb terület. Támogatottsága jóval magasabb, és főleg eltérő jellegű volt, mint az EU-ban. Az osztrák garantált felvásárlási árak rendszerét meg kellett változtatni, s az unió közös agrárpolitikáját kellett életbe léptetni. A legfontosabb változásként megnőtt a jövedelemtámogatás szerepe a termékek felvásárlásának támogatásával szemben. (A jelző: „a farmereket támogassuk, ne a túltermelést”.) Az olcsóbb agrártermékek importja miatt nőtt a piaci verseny, csökkentek az élelmiszerárak. Ami jó hír a fogyasztóknak, rossz az agrártermelőknek. A kis agrárgazdaságok helyzete romlik, a nagyobb gazdaságok viszont növelik EU-ba irányuló exportjukat.

Az EU-ban az átlagos mezőgazdasági üzemméret 16,4 hektár, Ausztriában csak 12,9 hektár, holott az elemzők az uniós átlagot is túl alacsonynak tartják távlataiban a rentábilis működéshez. Az osztrák mezőgazdaság az EU átlagánál munkaintenzívebb: 100 hektár mezőgazdasági területen az EU-ban átlagosan 5,6 fő, Ausztriában 9,3 fő dolgozik. Az unióban az átlagos üzem 21 fejőstehenet és 80 sertést tart, Ausztriában csak 8 tehenet és 30 sertést. A legnagyobb gabonavetésterülettel az EU-n belül Franciaország (8,45 millió hektár), majd Spanyolország (6,32 millió) és Németország (6,21 millió hektár) rendelkezik. Ausztriában 830 ezer hektáron vetnek gabonát. Ez a vetésterület 20%-kal nagyobb a portugálnál, és nyolcszorosa a hollandnak.

Az osztrák mezőgazdaság legfőbb problémája a nem kielégítő üzemméret, a túl drága termelés, az értékesítési hálózat relatív fejletlensége, és az, hogy a kis agrárgazdaságok nem rendelkeznek megfelelő tőkeerővel, szervezethez, munkaerővel és gyakorlati ahhoz, hogy önmaguk exportáljanak, és fellépjenek a külpiacon. A csatlakozás nyomán elodázhatatlanná vált az agrárszektor átalakítása, amelyhez jelentős brüsszeli struktúraátalakítási támogatást sikerült kihozni.

A teljes mezőgazdasági termelés mintegy háromnegyed részét három nagy mezőgazdasági termőterület, Alsó-Ausztria, Felső-Ausztria és Stájerország adja. Alsó-Ausztriából származik a növénytermelés értékének közel fele (46%-a), Felső-Ausztria pedig a legjelentősebb állattenyésztő terület (az állatállomány 29%-ával). Stájerország a termőföld nagyságát, a növénytermesztés és az állattenyésztés értékét tekintve egyaránt a harmadik helyen áll. Stájerország a legfontosabb gyümölcsstermő terület, a gyümölcsstermelés 30%-ával.

Burgenland növénytermesztése a stájerországihoz hasonló nagyságú, a bortermelelésben viszont vezető. Vorarlbergben és Tirolban a gazdaságok több mint fele (59 és 56%-a) hegyvidéki parasztgazdaság. Az EU-csatlakozás elsősorban a gabona- és burgonyatermelést, a szarvasmarhatartást és a tejtermelést érinti. A csatlakozás évében a ga-

bona és a burgonya felvásárlási ára a felére csökkent. Az EU-szabályok átvétele nyomán Alsó-Ausztriában a megtermelt burgonya mennyisége egyharmaddal, a cukorrépaé egyharmaddal, a boré 20%-kal, a tejé 30%-kal esett vissza. Felső-Ausztriában a sertés-tenyésztés értékesítése 20%-kal, a szarvasmarháé 25%-kal, a tejtermelésé 30%-kal csökkent. Burgenlandot elsősorban a gabonaárak említett zuhanása sújtotta.

A mezőgazdasági termékek árszínvonala a belépés után a közös piaci árszínvonalra csökkent. (Magyarországon ez majd a mezőgazdasági termékek, az élelmiszerek árának tetemes emelésével jár majd.) Az osztrák mezőgazdák átállási terheinek csökkentése és az EU-árszínvonalhoz való igazodás megkönnyítése érdekében 1995 és 1999 között degresszíven csökkenő kiegyenlítő támogatást folyósított az állam, amelyhez részben az unió is hozzájárult. Az agrártermelésben nincs mód az árak, például, exporttámogatások révén történő szubvencionálására. A harmadik országokba irányuló kivitel után viszont Brüsszel fizet egységes exporttámogatást a közös agrárpolitika szabályai szerint, de ezt nem szabad nemzeti exporttámogatással kiegészíteni. A csatlakozás után az állattenyésztés valamennyi ágazatában felvásárlói árcsökkenés következett be. (Magyarországon a helyzet e téren is fordított lesz, és meredek áremelkedésre kell számítani.)

Ausztria a környezetvédelem, a tájvédelem és a környezetbarát mezőgazdaság összekapcsolásának nagy jelentőséget tulajdonít. Ezért az EU-csatlakozás idejére komplex öko-csomagot dolgozott ki. Ez a környezetvédelmi csomag 25 alap- és részprogramot tartalmaz. A program 2,6 millió hektárra vonatkozik, s az ország mezőgazdaságilag hasznosított területének 78%-át érinti.

2.3. Az állam gazdasági szerepe és a regionális politika

Ausztriában az állam jelentős, széles körű gazdasági szerepvállalást valósít meg közvetlen és közvetett eszközök kombinációjá-

nak alkalmazásával. A közvetlen beavatkozás fő formáját az állami tulajdonú vállalatoknak nyújtott tőkejuttatás (alaptőke-emelés formájában), az állami közületi és infrastrukturális beruházások, továbbá az állami megrendelések jelentik. A közvetlen beavatkozás gyakran az eszközök nem megfelelő hatékonyságú felhasználásával járt együtt. A nagyprojektumok közül korábban több is téves konstrukciónak bizonyult (AKH-kórházberuházás, Zwentendorf-atomerőmű), hosszú időn át a termelési szerkezet megmelegedését „eredményezte” az állami szektor jó részében, és elfedte a veszteséges gazdálkodás következményeit (különösen a Voest-Alpine-nál). Az állami beruházások gyakori elhúzódása és költségkereteinek túllépése is hatékonysági problémákat jelzett.

A közvetlen állami beavatkozás összességében sikeres területének bizonyultak az állami-közületi infrastruktúra-kiépítési programok, melyek a gazdaság működésének regionális feltételrendszerét kiépítve, a jelentős és tartós növekedést megalapozó, alátámasztó szerepet játszottak. A regionális infrastruktúra-programok a termelési infrastruktúra kiépítésével közvetlen iparfejlesztő hatást is generáltak. A megrendelések vonzata regionális termelést és foglalkoztatást is ösztönzött, majd a magánberuházások számára előkészítette a terepet.

Az állami beavatkozás eszközeinek arányát mérlegelve a közvetlen és közvetett eszközök közül egyértelműen az utóbbiaké a döntő szerep. A magánberuházások ösztönzése átfogó, kiterjedt eszközrendszerrel történik. Kiemelendő az állam és az általa támogatott intézmények információnyújtási, szervezést segítő, tanácsadó szerepe, a hitelgarancia- és biztosítási rendszert stabilizáló és az új beruházások kezdeti nehézségein túllendítő szerepe.

Az állami beavatkozás súlyponti, egymással összekapcsolódó területeit adják a regionális politika, a válságáztatok szanálása, a beruházások és a foglalkoztatás ösztönzése. A regionális politika keretében a szövetségi állam a tartományok részére tetemes összeget juttat a költségvetési újraelosztás keretében. A regionális fejlesztési programok túlnyomó részét a tartományok határozzák

meg. Ezek többsége infrastrukturális nagyberuházásokat és kommunális beruházásokat tartalmaz. Megvalósításukhoz beszállítókat és munkaerőt 50 kilométeres körzetből kell biztosítani a fő irányelvek szerint (ha azok rendelkezésre állnak és versenyképesek).

A *válságágazatok szanálásánál* előtérben áll a foglalkoztatás lehető legnagyobb mértékű megőrzése, elsősorban a modernizációhoz kapcsolódó vállalati foglalkoztatási tervek keretében, ha ez nem lehetséges, átfogó átképzési programokat indítanak meg. Ezen kívül a regionális munkahelyteremtés ösztönzése áll előtérben. A beruházástámogatások átfogó, országos hitel- és hitelgarancia-rendszerét regionális beruházási alapokból nyújtott támogatások, a termelő infrastruktúra állami kiépítése vagy kiépítési költségei egy részének átvállalása és meghatározott esetekben a foglalkoztatás közvetlen támogatása egészíti ki (pl. a tartósan munkanélküliek vagy a csökkent munkaképességűek alkalmazása esetén).

Az osztrák iparszerkezet sajátossága, hogy erősen polarizált: az egészen kis, jó részt családi cégek (10 fő alatt) az összes üzemek számának több mint 95%-át adják, míg a másik póluson az összes üzemek számának kevesebb mint 1%-át jelentő (1000 főnél többet foglalkoztató) nagyvállalatok súlya az ipari termelésben és az exportban meghatározó. A kisvállalatok erőteljes támogatása az osztrák iparpolitika, a beruházási és a regionális politika fő elemei közé tartozik.

A kisvállalatok stabilizálásában Ausztria jó tapasztalatokkal rendelkezik. A támogatási politika fő elemei közé tartozik az alapítások szakmai támogatása, a támogatási feltételek bonyolultságuk ellenére világos és kiszámítható volta, s főleg hosszú távú érvényessége. A támogatásokat elsősorban hitelként és garanciaként nyújtják. Igénybevételük legfőbb feltételei közé tartozik a megfelelő saját tőkerészesedés előírása. Így a saját kockázatvállalás és tőkeerő a stabilitást növelő tényező. Az egy-egy kisvállalatnak nyújtott állami hiteltámogatás és garancia-nyújtás igen limitált, ami egyrészt sok kisvállalkozás egyidejű támogatását teszi lehetővé, másrészt néhányuk sikertelensége esetén nem fenyeget túl nagy veszteséggel.

Az állami nagyvállalati szektor hosszú időn át rugalmatlanul, gyakran nem megfelelő hatékonysággal működött, de évtizedeken át viszonylag stabilan látta el nyersanyaggal és energiával a feldolgozóipart. A mérleg negatív serpenyőjében a nem rentábilis termékek és termelés fenntartása, a szervezési és menedzsmentproblémák kiéleződése, a beruházások téves allokációja és az állami veszteségtérítő szubvenciók rendszeressé válása állt. Mindazonáltal a nagyvállalatok mindig fontos konjunktúrakiegyenlítő, foglalkoztatásstabilizáló és regionális szerepet játszottak. Azonban többször is elkerülhetlenné vált az állami szektor szanálása.

Az 1990–2002-s időszakban, főleg az 1995. évi EU-csatlakozás után, *jelentős változások következtek be a gazdaságpolitikában, az állami szektor kezelésében.* A veszteségfinanszírozást és a piacproblémákat elfedő „megoldásokat” megszüntették. A versenyképesség helyreállítására a rendezett, egyeztetett, szabályozott átalakítást, a vállalatok újjászervezését (profit-centerek alapján), a termékszerkezet rentabilitási alapon történő szigorúan szelektív átalakítását, új vállalatirányítási rendszerek bevezetését választották, a modernizációs beruházások révén. A fő sikertényezők az előzetes rentabilitásvizsgálatokra építő beruházások, a korszerű vállalat- és termelésirányítási rendszer kialakítása és a vevő egyedi igényeihez mért komplex csomagtervek voltak.

A modernizáció, a szanálás és a részleges privatizálás a legutóbbi évek tapasztalatai szerint új pragmatizmust alapoztak meg az osztrák gazdaságpolitikában. Így a korábbi állami támogatások fő negatívumait, a termelési és termékszerkezet megmerevítését jelentős mértékben kiküszöbölték, a foglalkoztatási szerkezet átalakítását pedig rendezetten, jóval kisebb szociális és gazdasági költséggel oldják meg, mint a legtöbb országban. Az osztrák sajátosságként számon tartott kisvállalatok a regionális politika, az ipar és a foglalkoztatás szempontjából szerencsés ötvözetű megoldásokat kínálnak. A visszatérítendő, de kedvezményes kamatozású hitelek, a garanciák és a hitelbiztosítások elemzett rendszere és a feltételekkel szabályozott, egyértelműen orientáló beruházási

ösztönzők (adókedvezmények, kedvezményes gyorsított leírás), a megtakarítások preferálása, párosulva az innováció adóügyi ösztönzésével, jól szolgálja az osztrák regionális és iparpolitika céljait.

A fenti kapcsolódások nemzetközi összehasonlításban is pozitív eredményei (i) a gazdasági konjunktúra kedvező alakulása az elmúlt években, (ii) a foglalkoztatási probléma kiéleződésének elkerülése a felgyorsult szerkezeti átalakítás ellenére, (iii) a regionális különbségek kimutatható csökkenése, (iv) az osztrák ipari térvésztes megállítása több részpiacon és (v) az állami ipar szerkezetátalakításának nemzetközi összehasonlításban viszonylag alacsony társadalmi-gazdasági költségei.

3) A TAGSÁGGAL NYERT FEJLESZTÉSI TÁMOGATÁSOK

Hosszú ideje először elégedettek az innovációban érdekelt osztrák vállalatok, sőt egész ágazatok. Az uniós és a bécsi költségvetésből létrehozott kutatástámogatási alapból komoly összegek jutnak a gazdaság vérkeringésébe. Az osztrák példa azt mutatja, hogy lehet egy csapásra számottevően növelni a K+F arányát a GDP-n belül – az Európai Unióhoz való csatlakozásnak köszönhetően.

3.1. Kutatási-fejlesztési stratégia és támogatások

Kezdjük a számokkal! 2001-ig, öt év alatt hárommilliárd schillinges tőkéjűvé tették az 1996-ban létrehozott osztrák kutatástámogatási alapot, amelyet a gazdasági kamara működtet. Ahhoz, hogy a tekintélyes összeg teljes egészében lehívható legyen (a brüsszeli, illetőleg a bécsi kasszából), a felhasználási célokat pontosan definiáló akciótervet kellett készíteniük az osztrák gazdaság különböző műhelyeinek. Ezúttal példamutató együtt-

működési készséget mutattak a szakszervezetek, az érdekvédelmi kamarák, a munkaadók, akik közös munkájuk eredményeként lényegében *hosszú távra felvázolták Ausztria fejlődésének irányait*.

Werner Frantsits, az alap elnöke úgy fogalmazott, hogy „sikerült a következő húsz évre nemzetközileg »eladni« Ausztriát mint konvertibilis ipari bázist”. Szerinte *egy kis országnak a gazdasági versenyben maradásra nincs más lehetősége, mint masszív pénzügyi injekciót szerezni tradicionális és jövőorientált gazdasági ágazatai kutatási hátterének biztosítására*.

Az akcióterv hat „csapásirányt” jelölt ki a versenystratégián belül:

1) Nemzetközi kutatási együttműködés

Az EU kutatási és technológiai programjai különösképpen a kis országok számára kínálnak kiváló részvételi lehetőséget technikailag nagy értékű termékek és eljárások kifejlesztésében – feltéve, hogy e munka nemzetközi kooperáció eredménye. Tipikus (több milliárd ECU nagyságrendű) új program a MEDEA (*Microelectronic Development for European Application*), amely a mikroelektronika terén nyújt lehetőséget kisebb, de rugalmas európai cégek számára, hogy felvegyék a versenyt az amerikai és a japán konkurensokkal. Az osztrák elektronikai ipar már jelezte érdeklődését a programban való részvételre. Már maga a MEDEA-forráshoz való hozzájárulás lehetősége felértékelte az ágazat szereplőit, mind az osztrák, mind a nemzetközi tőzsdéken – *az uniós pénz ilyen módon további magánpénzforrásokat képes mozgósítani*.

2) Stratégiai jelentőségű ipari óriásprojektek

Az osztrák ipari üzemek és a külföldi konszernek ausztriai leányvállalatai eddig kevésbé tudtak komolyabb kutatási-fejlesztési beruházásokat fölmutatni. Az új pénzalaptól az osztrák nagyipar is joggal vár áttörést e téren: évente mintegy 120 millió schilling jut nagyipari K+F-projektekre.

3) Kis- és középvállalatok

A kutatástámogatási alap költségvetésének 60%-a eleve kis- és középvállalatoknak jut. A már idézett Frantsits elnök azt mondta, hogy ezen a téren a kutatás támogatása az ország jövőjét meghatározó jelentőségű feladat. Évente mintegy 150 millió schilling jutott a kis- és középszektor technológiai megújulására.

4) Nemzetgazdasági szempontból fontos, de kevésbé kutatásigényes gazdasági ágazatok

Az osztrák gazdaságban a fafeldolgozás, a papír-, az élelmiszer- és textilipar – már csak az alkalmazotti létszám nagysága miatt is – szinte stratégiai számító ágazatok. Irányítói erős lobbikat alkotnak, így ezen iparágak fenntartása megkérdőjelezhetetlen. A kutatási alaptól összességében 230 millió schillinges injekciót várhatnak a munkahelyigényes, ugyanakkor az osztrák ipari imázst külföldön is jelképező cégek.

5) A K+F-tevékenység támogatása nemzeti közki konszernek ausztriai leányvállalatainál

Itt az a cél, hogy a külföldi beruházók körében megőrizték az „Ausztria megbízható ipari székhely” képet, és további investitorokat csalogassanak a jövőorientált ágazatokba. A kutatási alap elnöke példaként említette, hogy a Siemens villachi gyáranak kapacitását az alaptól származó pénzzel bővítik. Ezzel elérték, hogy a Siemens elvetette telephely-változtatási tervét, sőt további üzemek ausztriai létesítését helyezte kilátásba. A külföldiek leányvállalatai évi százmillió schillinges nagyságrendű támogatást kaptak.

6) Beszállítóipar

E téren alapvető váltást célzott meg a kutatástámogatási alap. Azok az osztrák „bedolgozók” juthatnak az alap pénzéhez, amelyek belső kutatás és fejlesztés révén *részegység-szállítókból komplex rendszerek exportőreivé*, vagy ha úgy tetszik, *beszállítóivá* képesek válni.

Az alap által az utolsó két helyen jegyzett „csapásirány” felkarolása, illetőleg eredményessége tanulságként kell, hogy szolgáljon a magyarországi külföldi leányvállalatoknak és bedolgozóiparunknak. A kis- és középvállalati szektor nagyvonalú kezelése szintén tanulmányozásra érdemes, átvételre alkalmas példa a támogatási koncepciók kidolgozásában.

Az unióban a tagállamok K+F-kiadásai a bruttó hazai terméknek átlagosan 2,5%-át teszik ki. Ausztriában ez az arány csak 1,5%-os. Ami az ágazati összetételt illeti, a támogatási összegek fő haszonélvezői a következők: gépipar (21%), vegyipar (18%), távközlés (15%), környezetvédelem és energetikai kutatás (17%).

A támogatott vállalatok kötelesek az alaptól kutatásra és fejlesztésre kapott összegeket megduplázni (azaz saját erőből ugyanakkora pénzt előteremteni, mint az igényelt összeg).

4) AUSZTRIA ÖSSZEFONÓDÁSA AZ EURÓPAI UNIÓVAL

4.1. Ausztria külgazdasági körképe

Ausztria 1995 januárjában az Európai Unió tagjává vált, amelyhez igen szoros gazdasági, kereskedelmi, kooperációs szálak fűzik. Importjának mintegy 68%-át az EU-ból szerzi be, és oda irányul exportjának 66%-a. (Az EFTA-országok súlya Ausztria importjában mindössze 7%, exportjában 9%.) Az ország legnagyobb külkereskedelmi és kooperációs partnere Németország; az osztrák exportnak 40%-a irányul Németországba, ahonnan importjának 43%-a származik. A gazdaság mintegy 70%-a függ számottevő mértékben a német szállításoktól és megrendelésektől. Ausztria külkereskedelme legnagyobb partnerével, Németországgal és az EU-val hagyományosan

erősen deficitese. Az osztrák külkereskedelem összesített mérlege is rendszeresen hiányt mutat.

Igen szorosak a tőkekapcsolatok is; Ausztria külföldi működőtőke-beruházásainak 37%-a az EU-országokba irányul. (Összehasonlításként, a volt EFTA-partnerországokba csak 11%.)

Ausztria gazdasági összefonódása az EU-val sokrétű. A kereskedelmi és a tőkekapcsolatok mellett kiemelendő a műszaki fejlesztés és a technikaimport, a turizmus, valamint a tranzitközlekedés és -szállítások jelentős szerepe.

Az osztrák ipar egyharmada külföldi tulajdonban van. A külföldi tőketulajdon, a technológia és a *know-how* forrásai között a vezető helyen ugyancsak Németország szerepel. Ausztria a volt EFTA-országok közül az EU második legnagyobb külkereskedelmi partnere (Svájc után). Az osztrák működőtőke-exportőrök is egyre inkább az unióra orientálódnak.

A reálgazdasági összefonódások, a külkereskedelmi és tőkekapcsolatok, a műszaki fejlesztési impulzusok és a turizmus, valamint a közlekedés és a szállítás döntő motivációt jelentettek az osztrák gazdaságpolitika számára a csatlakozásra, s ugyanerre sarkallt a valutáris-pénzügyi helyzet és a politika stabilitási szempontokat követő igazodása a német valutáris és árfolyampolitikához, majd az EMU-beli monetáris és kamatpolitikához. Tehát igen nagyszámú, fontos érv döntött a belépés mellett. Csak az unió révén egyesülő Európa kínál hosszú távra is sokat ígérő lehetőséget Ausztria politikai szerepvállalására a kontinensen, mivel a semlegesség korábbi gyakorlata a kelet-nyugat konfliktus megszűnésével nagymértékben funkcióját veszítette. Továbbá a gazdaság növekedése és a jólét sokkal inkább biztosított az EU-n belül, mint kívül. Egy fejlett kis ország az integráció nagy piacából az átlagosnál többet profitálhat, míg a kimaradás versenyhátrányt okozhat.

Ausztria nyitottságának mértéke, külkereskedelmi függése és összefonódása a német és az egyéb EU-piacokkal nagy. Az egy főre jutó export értéke mintegy 6500 dollár, ami Japánénak több mint háromszorosa.

Az EU-ba való belépés az osztrák gazdasági szerkezet és intézményrendszer modernizálásának döntő fontosságú impulzust adott. Az állam gazdasági beavatkozása az unióbeli szabályok átvétele miatt csökkent, a gazdaság több területén leépültek az állami-közületi kvázi monopolpozíciók.

A mezőgazdaságban jelentkező számos alkalmazkodási teher ellenére pozitív hatások is érvényesülnek. Az osztrák marhahúsexport a belépés óta már nem függ az EU kegyétől. Az élelmiszerek árszínvonala a csatlakozás összehatásaként mintegy 14%-kal süllyedt.

Az unió országaiban mintegy 200 ezer osztrák munkavállaló dolgozik, akik a belépés óta automatikusan egyenjogúságot élveznek a helyi munkaerővel.

A tudományos együttműködés, az oktatás-képzés területén a tagság megnyitotta az unióbelieknek fenntartott programokban való részvétel lehetőségét. A diákok automatikusan jogot nyertek a bármelyik uniós ország egyetemén való továbbtanulásra és az ösztöndíjak igénybevételére.

A határok megszűnése tehermentesítette a költségvetést a fenntartásukkal kapcsolatos ésszerűtlen kiadásoktól, erősítette a gazdaság szereplőinek bizalmát és biztonságát, ami a kereskedelem és a gazdasági kooperáció megélénküléséhez vezet.

Az osztrák cégek az unión belüli beruházások végrehajtásában diszkriminációmentességhez jutottak. (Igaz, az Európai Unióban az állami-közületi beruházások mintegy 95%-a mindenütt hazai cégeknek jut, tehát az állami megrendelések piaca ma is döntően nemzeti.)

A közlekedési és környezetvédelmi politika terén bebizonyosodott, hogy nemzeti keretek között lehetetlen hatékony megoldásokat találni. Az uniósintű egyeztetés idővel az idetartozó feladatok internacionalizálásához fog vezetni. (A problémák már határokat átlépő jellegűek, a megoldáskeresés is csak ilyen lehet.)

Ausztria teljes jogú EU-tagságával megszűnt addigi hátrányos helyzete a régió országaival szemben. Az új helyzet nyújtotta előnyöket növelte a keleti nyitás. Igaz, a közép- és kelet-európai országok viszont komoly konkurenciát jelentenek a munkaigé-

nyes osztrák iparágaknak (textil- és ruházatipar stb.), ahol a bérköltségek között akár nagyságrendi különbség is lehet. A verseny következményeként a kis- és középvállalatok súlyos nyomásnak vannak kitéve, mivel a belső költségesökkentésből adódó versenyelőnyt elsősorban a nagyvállalatok tudják kihasználni (az *economies of scale* által).

4.2. A csatlakozás utáni alkalmazkodás tapasztalatai

Az EU-tagság megkövetelte az unió normáihoz való igazodást, mind a jog, mind az intézményrendszer, mind a gazdaságpolitika terén (közös kereskedelempolitika, agrárpolitika, regionális politika). A versenypolitikához való igazodás már az EGT létrejöttékor megtörtént.

4.2.1. Közös kereskedelempolitika

Ausztria a tagság elnyerésével egyidejűleg két lépést tett meg: belépett az EU külkereskedelmi politikájának a hatáskörébe, és igazodott a GATT/WTO uruguayi fordulója által meghatározott kötelezettségekhez. Ausztria a csatlakozást követően átvette az unió harmadik országokkal kötött kereskedelmi szerződéseiből fakadó kötelezettségeit és jogait. A korábban az EFTA tagjaként vagy kétoldalúan megkötött megállapodásokból származó kedvezmények a csatlakozástól kezdve az EU egészére vonatkoznak, tehát a bilaterális koncessziók megszűntek.

Az Európai Unió közös vámtarifát érvényesít a nem tagországokkal szemben, eltekintve az EFTA-val, amely egy szabadkereskedelmi övezet, és amelynek tagjai a vámtarifákat harmadik országokkal szemben szabadon határozhatják meg. Ausztria 1995-től részt vesz az EU vámuniójában. Több olyan országgal szomszédos, amelyek nem tagjai a közösségnek, így az unió (vám)határa megegyezik az osztrák állam harmadik országokkal meglévő határaival. Ezért az osztrák határon történik az EU-ba irányuló áruk vámkezelése, és itt vizsgálják

meg az unióba való belépéshez szükséges egyéb okmányokat is. Mint tradicionálisan magas vámtarifájú ország, jelentős bevételektől esett el tehát, amikor külső vámtarifáit 10,5%-ról 5,7%-ra kellett leszállítania, és az elkövetkező 5-10 éven belül a vámokat további 37%-kal kell csökkentenie. A leépítés hatásaként 1995 és 2000 között Ausztriában a reál GDP egy százalékponttal nőtt évente. Az alacsonyabb vámok hatásaként árnyaltnyi csökkenés figyelhető meg a belföldi árszínvonalban. A tarifák mérséklése kedvező kereskedelmi hatással volt a harmadik országokra is, elsősorban a közép- és kelet-európai országokra.

Nagyon fontos a kereskedelmi és adminisztrációs költségek megszűnése a származási szabályozás és a bérmunka-szabályozás Ausztriára nézve hátrányos körülményeinek eltörlése nyomán. A határellenőrzés megszűntével és a belpiaci részvétellel nehézségekbe ütközik viszont az EU tagországai, illetve a tagországokból áramló áruforgalom határmenti ellenőrzése.

4.2.2. Közös agrárpolitika

Ausztria természetesen aláveti magát az Európai Unió közös mezőgazdasági politikájának. Az osztrák mezőgazdaságot sokszerűen érte a belépéskor végrehajtott agrárárcsökkentés (az unió szintjére), ami elkerülhetetlen volt az alacsony produktivitás és a magas támogatással jellemzett, európai viszonylatban drága mezőgazdasági árak miatt. A gazdákat drámai bevételkiesés fenyegette, mintegy tízmilliárd schilling értékben. A népszavazás előtt a károk enyhítése végett a pénzügyi és a mezőgazdasági tárca között speciális megállapodás született, egy intézkedéssorozatról az 1995–1999-es időszakra vonatkozóan (117,2 milliárd schilling értékben), amelynek egy részét az unió vállalta magára. Ennek a megállapodásnak köszönhetően az osztrák mezőgazdaság és élelmiszeripar a belépést követő éveket jelentős bevételkiesés nélkül élte át.

4.2.3. Rövid távú jóléti hatások az árcsökkenés eredményeként

Az egyik legfontosabb érv a tagság mellett a beharangozott árszínvonal csökkenés volt; az alacsonyabb árakat tartalmazó vásárlói kosár által nőtt a vásárlóerő, és javult az életszínvonal. Az infláció minden EU-tagországban csökkent (Finnország és Svédország esetében a leginkább). Ez a tendencia részben a közös belpiac létrejöttével magyarázható. Ausztriában az inflációs ráta az 1992-es négyről 1995-ben 2,25%-ra mérséklődött. Az EU-csatlakozás után a pénzromlást tovább korlátozta az élelmiszerárak csökkenése. A fogyasztói árindex a többi árucsoport esetében általában stabilizálódott, illetve az emelkedés üteme minimálissá vált.

4.2.4. Az államháztartás csatlakozási költségei

Mivel az unióból Ausztriába áramló visszafizetések a költség számára csak átmeneti hatással vannak, a csatlakozási költségek az államháztartás számára jelentenek tényleges megterhelést. Tovább növelte a költségvetési hiányt a mezőgazdaságot segítő és támogató átmeneti intézkedéssorozat, valamint a jelentős adóbevétel-kiesés, ami csaknem 49 milliárd schillinges (a GDP 2,1%-ával) plusz terhet rótt az államra, a szövetségre, sőt az önkormányzatokra és a tartományokra is. Így a második világháború óta először mutatott hiányt az önkormányzatok és a tartományok háztartása. Az államháztartás 6,1%-os deficitet halmozott fel 1995-ben, amelyből 2,1% írható a csatlakozás számlájára. A következő években ezt gyorsan csökkentették.

5) A TAGSÁG HATÁSA A GAZDASÁGPOLITIKÁRA

5.1. Változások a gazdaságpolitikai döntéshozatalban

Milyen mértékben tér el az osztrák döntéshozói folyamat a többi EU-tagállamtól? A következő lényeges különbségek figyelhetők meg:

(1) Gazdaságpolitikai prioritások

Ausztriában a prioritás a teljes foglalkoztatottság megvalósítása, még akkor is, ha úgy tűnik, hogy a monetáris stabilizációs politika (költségvetési konszolidáció, keményvaluta-kurzus) foglalja el ezt a helyet. A stabilizációs politika csak egy eszköz a foglalkoztatottsági célok eléréséhez. A hosszú távú versenyképesség (és a foglalkoztatottság) biztosítása érdekében jelenleg minden feladat az égetően szükséges költségvetési problémáknak vált alárendeltté. Az EU-ban a növekedés, a stabilitás és a kohézió elvben egymást kiegészítő célok, de a felkészülés a gazdasági és pénzügyi unióra (EMU), a stabilizáció preferálására vezetett a teljes foglalkoztatottság rovására.

(2) Gazdaságpolitikai intézmények

Amíg Ausztriában a szociális intézményeknek már hagyományaik vannak, addig az EU-ban még csak most alakítják ki őket. A pénzügyi intézményrendszer létrehozása most van napirenden az unióban; Ausztriában pedig nagy múltra tekinthet vissza, beleértve a nemzeti bank függetlenségét a pénzügyi döntéshozatalban. Az állami költségvetéssel ellentétben, ami konjunktúrapolitikai célokra is bevethető, az EU-költségvetés, lényegét tekintve, csak közve-

títési szereppel rendelkezik (például a strukturális- és agrárpolitikai célok megvalósítása érdekében).

(3) Költségvetés

Az EU a leglényegesebb és rövid távon is érezhető hatást az osztrák költségvetésre gyakorolja. Bár a költségvetési politika a pénz- és valutapolitikával ellentétben nincsen az EMU-hoz kötve, a tárgyalási lehetőségek tere mégis korlátozott, mivel eleget kell tenni a maastrichti kritériumoknak is. Ausztria költségvetése is deficitese volt a gazdasági recesszió és a strukturális problémák miatt. Csak az EU-tagság és a küszöbön álló EMU nyomására nőtt a fiskális fegyelem olyan mértékben, hogy a költségvetési konszolidáció már nem volt halasztható. Az EU befolyását a médiák túlhangsúlyozták; itt figyelembe kell venni, hogy a költségvetési hiány problémájának további megkerülése később sokkal szigorúbb intézkedéseket vont volna maga után.

(4) Külkereskedelmi politika

Ausztria átvette a közös kereskedelem-politikát az átlagosan alacsonyabb vámtarifákkal és az importkvótarendszerrel. Bilaterális egyezményeit az unió külkereskedelmi rendszerével (pl. Európa-megállapodások a közép- és kelet-európai országokkal) helyettesítették be.

(5) Versenypolitika

Az Európai Bizottság foglalkozik a vállalatok egyesülésével a közösségben. Csak kisebb esetekben lehet továbbra is országos szinten dönteni.

(6) Stabilizációs politika helyett szerkezeti politika

A hosszú távú versenyelőnyök biztosítása már nem lehetséges a hagyományos (a hazai vállalatot közvetlenül előnyben részesítő) iparpolitikát alkalmazva egy másik EU-tagállam rovására. A hazai gazdasági térség erősítése érdekében horizontális intézkedések javasoltak. Ide tartozik minden, ami a humántőkét javítja, a kutatásokat és a fejlesztéseket támogatja, az anyagi infrastruktúrát modernizálja, az áru- és munkaerőpiacot rugalmassá teszi, valamint az adott gaz-

dasági terület attraktivitását növeli a jogi és közigazgatási eljárások egyszerűsítésével. Egy telephely versenyképességét végül is minden növeli, ami kedvezőbb jogi és adóügyi keretfeltételeket tesz lehetővé, és jobb anyagi és szellemi infrastruktúrát kínál. Ausztriában ez különösen a különféle gazdaságtámogatási, szervezési rendszerek, az árképzés jogi instrumentumai, a privatizációs elképzelések és a jövedelempolitika átértékelését tették szükségessé, szövetségi és tartományi szinten egyaránt.

5.2. A csatlakozást követő átalakulás és a gazdaságpolitika – gazdaság szerkezeti alkalmazkodási kényszerek

Ausztria az egy főre jutó 257 ezer schillingnyi GDP-jével az Európai Unió ötödik leggazdagabb országa (Luxemburg, Dánia, Hollandia és Norvégia után). A közösségi költségvetési hozzájárulás terén *Ausztriának az unió legnagyobb egy főre jutó befizetését* kellett volna vállalnia, fejenként 2857 schillinget (a jelenlegi befizetési kvóták alapján számítva). Ennek fejében egy főre 1350 schillingnyi visszafizetést, támogatást élvezett volna. Ausztria jelenlegi valutatartalékai körülbelül 50 milliárd eurót, azaz 720 milliárd schillinget tesznek ki. Ezért a csatlakozási egyezmény váratlan paradoxona, az osztrákok számára pedig sikere, hogy átmenetileg négy milliárd schillingnyi transzfert sikerült kiharcolniuk az uniótól agrárrendszerük átalakítására.

Ausztriára és az ország gazdaságpolitikájára *a magas fejlettségi szint ellenére igen nagy alkalmazkodási terhet ró a belépés. Tekintsük át az alkalmazkodás főbb vetületeit!*

A *mezőgazdaság* az egyik neuralgikus pont. Ausztriában a szektor támogatottsága jóval magasabb, mint az Európai Unióban, s főleg eltérő jellegű. Az osztrák garantált felvásárlási árak rendszerét meg kellett változtatni, s az unió közös agrárpolitikáját kellett életbe léptetni. A legfőbb fejlemény, hogy megnőtt a jövedelemtámogatás aránya a termékek felváz-

sárlásának támogatásával szemben. Az olcsóbb uniós agrártermékek importja a piaci versenyt élezi, s előreláthatóan csökkennek az élelmiszerárak. A kisgazdaságok helyzete várhatóan romlik, a nagyobb gazdaságok viszont bővítik az EU-ba irányuló exportot.

Az *iparban* az alkalmazkodás több speciális problémát is felvetett. Ausztria iparában a nyersanyagtermelés erősen támogatott. Az osztrák állam ezzel évtizedeken át a belföldi feldolgozóipar hazai ellátó bázisát kívánta erősíteni, de ez költségesnek és problematikusnak bizonyult. A csatlakozással fel kellett adni az érc-kitermelés és a szénbányászat korábbi szubvencionálását, a sóbányászat tradicionális állami monopóliumát. A barnaszén importkorlátozását is meg kellett szüntetni. Ezek hatására a nyersanyagok importja növekszik, áruk pedig csökken. A bányák iránt német érdeklődés mutatkozik; feltehetően német tőkével, felvásárlásokkal és átalakításokkal szanálják az osztrák kitermelőipart.

A jelenlegi osztrák *energiarendszer* szabályozott, kötött szállítói-felhasználói kapcsolatokra épül. Az EU-csatlakozás óta a nagyfogyasztók (100 gigawattóra éves fogyasztás felett) szabadon választhatják meg energiaszállítói partnerüket. Az államnak fel kellett adnia fűtőolaj-értékesítési monopóliumát. A nukleáris energiatermelés tilalma továbbra is érvényben marad.

Az *építőiparban* a csatlakozás előtt erős *de facto* nemzeti védettség érvényesült. Az osztrák és a német cementgyárak alig szerepeltek egymás országának piacán. A belépéssel ez a helyzet változóban van. Az osztrák építőanyagok az EU-átlagnál drágábbak voltak, az építőipari termelés árai viszont jóval alacsonyabbak. Az osztrák építőipari cégek a csatlakozás óta *részt vehetnek az unióbeli állami-közületi megrendelések kívülállók részére elzárt piacán*. Elsősorban az osztrák híd- és útépitő cégek versenyképesek nemzetközileg. Cserébe már az Európai Gazdasági Térség létrejöttével meg kellett nyitni az osztrák közületi beruházások piacát is a külföldiek előtt.

Az *osztrák gépkocsipiac* importra épül. A belépéssel az EU-ban gyártott gépkocsik piaca bővül, s némi fogyasztói árcsökkenés tapasztalható. Az unió külső vámjainak átvételével drágultak viszont a japán autók. *Az eddi-*

gi generálimportőri jogok megszűntek, az autóforgalmazás megélenkült. Fontos szabály, hogy az unió bármely tagállamában kiadott gépkocsiforgalmi engedély mindenütt érvényes. Az Ausztriában működő külföldi rész tulajdonú üzemek osztrák állami szubvencionálása óriási viták tárgya. Az amerikai Chrysler grazi üzemének beruházási költségeiből az osztrák állam egyharmadot magára vállalt. Az EU ragaszkodott a szubvenció arány 20% alá csökkentéséhez. Egyedüli megoldásként az kínálkozott, hogy az amerikai és az osztrák (Steyr) magánbefektetők felemelték tőkebefektetésük összegét, az állami részarányt így csökkentve a kívánt szintre.

Az *elektronikai iparban* két fő hatás érvényesül. Az elektronikai termékeket gyártó osztrák cégek a csatlakozás óta eredetigazolás nélkül használhatnak fel külső importot (csakúgy, mint más iparágak termelői), és így akadálytalanná vált az olcsóbb délkelet-ázsiai *input* beépítése az exportra szánt termékekbe. Ezzel szemben az EU-átlagnál magasabb osztrák Mehrwertsteuer-kulcsot kell termékeik árába beépíteniük, az eddigi export utáni adóvisszatérítés megszűnt. Az elektronikai termékek külső vámja is erősen csökkent, így az elektronikai termékek piaci versenye felerosódott. Jelenleg a háztartási és szórakoztató elektronikai termékek még 10-20%-kal drágábbak, mint Németországban. Az árcsökkenés egyik fő területe az elektronika.

A *gépgyártás* területén az osztrák exportőrök számára az EU-csatlakozás 5-7%-nyi nyereségnövelést és/vagy árcsökkenést tett lehetővé a terhek megszűnésével (elsősorban az exportadminisztráció költségcsökkenése miatt).

A *környezetvédelmi technológiák* területén Ausztria jelentős sikereket ért el. Nemcsak megtarthatja az unióénál szigorúbb környezetvédelmi előírásait, hanem több területen az EU vette át az osztrák szabványokat (pl. a kipufogó gázok csökkentése esetében).

A *textiliparban és a ruházati iparban* az EU-csatlakozás kedvező változást hozott az osztrák exportőröknek. Kevésbé az EU-korlátozások megszűnése, sokkal inkább az olcsóbb délkelet-ázsiai eredetű *input* beépíthetősége csökkentette az osztrák versenyhátrányt.

A szolgáltatásokban terén a legnagyobb változások a bank- és a biztosításügy liberalizálása terén mennek végbe. Már az Európai Gazdasági Térség létrejöttével lehetővé vált, hogy a közösségi bankok az osztrák bankfelügyelet engedélye nélkül nyithatnak fiókot Ausztriában, és teljeskörűen kínálhatják szolgáltatásaikat. A legfontosabb bankszektorbeli változás, hogy már 1994-től megszűnt a 200 ezer schilling összeghatáron felüli betétek anonimitása. A bankok egy-egy nagy hitelvállalkozásba ezután legfeljebb saját forrásaik 10%-át helyezhetik ki, összesen pedig azok 60%-át.

A biztosításügyben fokozatos liberalizáció folyik; a legtöbb EU-szabályt kiterjesztették az Európai Gazdasági Térség egész területére. Az EGT-beli biztosítók szabadon nyithatnak fiókot Ausztriában, az osztrák polgárok viszont csak a hazai fiókkal rendelkező biztosítókkal szerződhetnek teljes jogkörűen, de a külföldön kötött biztosítások büntető adóját eltörölték. Az EU-előírások szerint a biztosítók a náluk elhelyezett pénznek legfeljebb 5%-át fektethetik értékpapírokba, 10%-át ingatlanokba.

A közlekedésben, szállításban mind a gazdaságpolitikának, mind a vállalatoknak lépniük kell. A fuvarozók versenye megélénkült. Ausztria belépésével a német és az olasz határon megszűnt a belső vámellenőrzés, ami a forgalmat nagymértékben gyorsította. A tőkeerős nagy unióbeli fuvarozók részesedése az osztrák piacon növekvő. Költségek közül a helyközi rövid útra történő közlekedés és szállítás megdrágult, a hosszabb utakra pedig olcsóbbá vált. Az osztrák vasút jelenleg évente több mint 100 millió schillinges állami szubvenciót élvez. Ezt az EU-csatlakozás nyomán le kell építeni, így a vasútra jelentős racionalizációs teher hárul.

Az EU egységes belső piacának kialakítása és a szabályok átvétele az osztrák árutermelésben foglalkoztatottak mintegy 45%-át érintette. Az osztrák munkaerő egyharmada jó versenyképességű, közel egynegyede viszont rossz versenypozíciójú termelésben dolgozik.

A versenyképesség erősítésére gazdaságpolitikai, regionális fejlesztési és vállalati stratégiai lépésekre egyaránt szükség van. Az osztrák gazdaságpolitika a megkövetelt mak-

rogazdasági és pénzügyi mutatók elérése terén igen sikeres, de a folyamatos szerkezeti átalakulást elősegítő keretfeltételek és a kedvező klíma megteremtésében jóval kevésbé.

A csatlakozás nyomán a közvetlen ipártámogatásra, az egyedi projektumtámogatásra és a szállítási költségtámogatásra vonatkozó szubvenciókat le kell építeni. Az állam szerepvállalását az egyedi nagyprojektumok létesítésében, a külföldi beruházóknak nyújtott egyedileg és esetről esetre meghatározott támogatások, preferenciák korábbi formáit nem lehetett változtatlanul fenntartani. A változás fő iránya, hogy az egyedi és eseti támogatások helyébe a regionális fejlesztési politikát kell állítani, a közvetlen munkahelyteremtő szubvenciók helyébe pedig az általános munkaerőpiaci politikai ösztönzés normatív rendszereit. A beruházástámogatás jövője szintén a normatív követelményekhez kötött, elsősorban közvetett (adóügyi) ösztönzés.

A kereskedelempolitikában az EU- és EGT-partnerekkel szemben fel kellett számolni a nem tarifális korlátozásokat is, míg ezek a külső, az EGT-n kívüli országokkal szemben fennmaradnak, ami ezen országok pozícióját rendkívüli mértékben rontja az osztrák piacon. A WIFO szakértőkhöz intézett körkérdése szerint a legfontosabb nem tarifális akadályok az osztrák piacra szállító exportőrök számára sorrendben a következők: műszaki előírások, szabványok, adminisztratív (bürokratikus) előírások, az állami-közületi megrendelések beszerzéseinek rendszere, a határellenőrzési formalitások, az EU-rendelkezések bürokratikus átvétele, az adózási terhek különbözősége, valamint a szállítási akadályok és terhek.

Az osztrák külkereskedelmet viszonylag erős intraindusztriális munkamegosztás jellemzi. A Grubel–Lloyd-koefficiens (az intraindusztriális külkereskedelem aránya a teljes külkereskedelmi forgalomhoz viszonyítva) Ausztria össz-külkereskedelmére vonatkozóan 69%, az EU-val folytatott külkereskedelmében 68%. Az uniós országok közül ez az arány magasabb Franciaország (83%), Belgium, Nagy-Britannia, Németország és Hollandia (76-77%) esetében. A többi tagország mutatójának értéke alacsonyabb az osztrákénál.

A belépés által érintett érzékeny szektorok listája hosszú. Ausztriában érzékenyek

minősülnek az EFTA-minősítés szerint a következő szektorok: vas- és acélgégyártás, finomkerámia-ipar, vegyipari alapanyagok előállítása, műtrágyagyártás, gyógyszeripar, egyéb vegyi végtermékek gyártása, gépkocsigyártás, a mezőgazdaság és élelmiszeripar túlnyomó része, bőr- és cipőipar, textil- és ruházati ipar, papír- és nyomdaipar, irodagépek gyártása, mezőgazdasági gépgyártás, hajógyártás, vasútikocsi-gyártás, sport- és játékszeripar, elektromos háztartási készülékek és rádió-TV gyártása.

Az osztrák *iparpolitikai stratégia* kritikusai szerint a jövőben nagy „átorientálódásra” lesz szükség. A korábbi *vállalattámogatás helyébe a telephelyfejlesztésnek* kell lépnie. A versenypolitikára a verseny felerősödésének lehetővé tételében az eddiginél nagyobb szerep hárul. A versenynyomás elsősorban a felsorolt érzékeny szektorokban erősödik. Ezt a tendenciát erősíti az unióban végbemenő vállalati fúziók hulláma is a nevezett szektorokban. A folyamat Ausztriát is növekvő mértékben érinti a következő években.

A telephelyfeltételek javításának a szerkezeti átalakulást hordozó *beruházások megvalósulásában, a tőkevonásban és a munkahelyteremtés ösztönzésében* a jövőben fő szerep jut. Ez a megfelelő részpolitikákban új koncepciót és stratégiát igényel. Az infrastruktúra-programok, a célzott regionális telephelyfeltételeket javító kommunális beruházások, a K+F-támogatások, az állam által támogatott közületi és infrastrukturális szolgáltatások állnak várhatóan az alkalmazkodást előmozdítani kívánó osztrák gazdaságpolitika középpontjában a következő években. Az irány helyesnek tűnik, de joggal bírálható és bírálandó a fenti célkitűzések messze nem kellő konkretizáltsága. A konkretizálás és a megvalósítás az osztrák gazdaságpolitikának bőségesen juttat feladatokat a következő időszakban.

Kérdés, hogy az alkalmazkodás finanszírozása miből és miként történik majd. A recessziót a költségvetés reálbevételi oldala ugyancsak megérzi, így a *költségvetési mérleghiány* növekszik.

A vállalati szféra reakciójától döntően függ az osztrák alkalmazkodás sikere, a külgazdasági teljesítmény, a versenyképesség erősítése. A vállalatok egy része marketing- és

értékesítési kooperáció révén igyekszik pozícióját javítani. Ilyen például, amikor a vállalati fejlesztést és tőkeerőt a termelésre koncentrálnak, az értékesítésben viszont összefognak, mivel külön-külön csak nagyobb költséggel és kevésbé eredményesen adhatnák el termékeiket, szolgáltatásaikat.

Az osztrák vállalatok másik csoportja *a termékek felhasználói rendeltetése* szerint *stratégiai csomagokat (clustereket)* képez, s így alakítja ki *kooperációs láncolatát*. A felhasználó ugyanis a *komplett problémamegoldásokat* részesíti előnyben. Így a telekommunikációs berendezések gyártói például a szabályozási rendszerek és mérőműszerek gyártóival, a fejlesztő és *software*-mérnökökkel működnek együtt. Ez az út több területen ígéretes a versenyképesség növelésére. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy az erősen helyi piacra orientálódott, speciális versenyképes *know-how*-val nem rendelkező vállalatok számára ez az út nem járható.

Az osztrák ipar problémákkal küzdő szektorainak egy része *jelentős külföldi tőkerészesedéssel főleg belföldi piacra* termel. Ilyenek az elektromos ipar, a vegyipar, a textilruházati ipar és az élelmiszeripar jórésze. Az ezekben az ágazatokban működő leányvállalatok részben külföldi, gyakran EU-partnerükkel már kiépítették beszerzési-értékesítési útjukat, és a nemzetközi konsernek részeként az osztrák piaci pozíciójukat is erősnek ítélik. Hátrány, hogy az osztrák leányvállalatok gyakran nem tudják érdemben befolyásolni külföldi anyavállalataik fejlesztési stratégiáját. Az elektromos iparban a magas külföldi tőkearány korlátozza a belföldi iparstratégia formálását és megvalósítását.

A nyersanyagintenzív és eddig nagy arányban állami megrendelésre termelő szektorok, vállalatok helyzete megnehezült. A kohászati és fémfeldolgozó iparban, valamint a vegyiparban az alkalmazkodás fő követelménye *a költségoptimalizáción* alapuló termelési és üzemméretes kialakítása és a speciális minőségű termékekre való specializáció, a tömegtermékek gyártásának leépítése.

Az *állami-közületi megrendelésekre* termelőknek az EU-csatlakozás óta a verseny erősödésével kell szembenézniük. Az osztrák állami-közületi megrendelések piaca korábban

igen zárt volt, a megrendelések 97%-a belföldi cégeknek jutott. A belépés óta ki kell írni a 2,9 millió schillingnél (az építőiparban a 72 millió schillingnél) nagyobb állami megrendeléseket. (Államinak számít, ha a megrendelés több mint felét közpénzből fedezik.) Jelenleg azonban az EU-n belül is erősen nemzeti a közületi megrendelések piaca, mert azok több mint 90%-a mindenütt hazai cégeknek jut.

6) AUSZTRIA EURÓPAI UNIÓS CSATLAKOZÁSÁNAK HATÁSA A VISEGRÁDI ORSZÁGOKRA

6.1. Ausztria kereskedelempolitikája a csatlakozás után

Ausztria csatlakozásának hatása az iparban elsősorban a hazai és a német ipar még erősebb összenövésében nyilvánul meg, az ipari kooperáció és a piacok terén az osztrák–német összefonódás térhódítása megy végbe. A határok teljes megszűnése Ausztria és az EU között elsősorban az osztrák–német, kisebb mértékben az osztrák–olasz kooperációs kapcsolatok fellendülését eredményezte. Az ipari termékekre eddig is szabadkereskedelem érvényesült, de a gazdasági együttműködés (kooperáció, tőkekapcsolatok) terén az egységesülés számottevő bürokratikus akadályok leépítésével járt.

Ausztriának az EU-hoz való csatlakozása nyomán vállalnia kellett az unió agrárrendszerének átvételét is (noha néhány pontban voltak ideiglenes különleges kivételek). Mindenesetre az uniós agrártermékek beáramlása megnőtt az élelmiszerpiacra, a hazai és a külföldi agrártermékek rovására.

Az ország belépésének az osztrák GDP- és külkereskedelem-növekedésre gyakorolt pozitív hatásából részben Magyarország is profitált. Ez a hatás eddig nem ellen-

súlyozta az agrárfronton bekövetkezett pozícióromlást.

A magyar–osztrák kereskedelempolitikai együttműködés erősítése elsörendően fontos. Az osztrákok jóval nagyobb mértékben használják ki a magyar agrárpiac lehetőségeit, mint mi fordítva. Az osztrák élelmiszerek egyre nagyobb arányban szerepelnek a magyar élelmiszer-kiskereskedelemben, míg fordítva, a magyar agrártermékek piaci jelenlétének növekedése Ausztriában nem tapasztalható.

A gazdasági kapcsolatok további fejlesztése is attól függ, hogy a fő résztvevők, a kis- és középvállalatok számára mennyire tudják leépíteni a kapcsolatteremtés és -fenntartás bürokratikus, valutáris és hitelakadályait, bizonytalanságait.

A magyar–osztrák áruforgalom gyors növekedése szükségessé tenné a Nyugat-Magyarország és Burgenland közti infrastruktúra jobb kapcsolódását, az utak kiszélesítését, a közös határátkelőhelyek átbocsátó képességének növelését. Ez ügyben sürgősen közös projektumokra és az osztrák finanszírozás mozgósítására lenne szükség, amelyhez a külgazdasági diplomácia jelentősen hozzájárulhatna.

A csatlakozás megerősítette Ausztria uniós orientáltságát. Ugyanakkor Ausztria és a közép-kelet-európai országok számára a közöttük meglévő kereskedelmi, kooperációs, *joint venture*-kapcsolatok igen fontosak. Magyarország számára Ausztria a második legnagyobb kereskedelmi és kooperációs partner. Magyarország Ausztria keleti külkereskedelmében az első helyen áll.

Az EU-csatlakozással Ausztria 1995-től már belülről tapasztalja meg az integrációs előnyöket és problémákat, míg az unió keleti határát 2004-ig – a magyar csatlakozásig – az osztrák–magyar határ jelenti. Osztrák–magyar közös erőfeszítésekre és konkrét lépésekre van szükség a kölcsönös kereskedelem és kooperáció elért szintjének biztosítására, különösen az egymásnak történő kooperációs szállítások, a működőtőke-mozgás és a hozzá kapcsolódó beszállítások érdekében, mivel az 1998–2002-es időszakban a

fejlődés megtorpant, sőt időleges visszaesés is mutatkozott.

A visegrádi országokkal, köztük Magyarországgal folytatott osztrák kereskedelmet és gazdasági kapcsolatokat Ausztria csatlakozása igen széleskörűen és jelentős mértékben érintette. A hatás eredője nem összegezhető csak pozitív vagy negatív szaldóként.

Pozitívnak tekinthető, hogy Ausztriában is az egységesülő Európa játék- és versenyszabályai érvényesülnek. Az Ausztriába belépő magyar áru a csatlakozás óta már az EU-vámhatáron belülre kerül, ami a kereskedelempolitikai elbánás és az adminisztráció szempontjából egyaránt fontos. Ausztriával a közép-európai térség gazdasági és politikai kérdései, problémái, részben érdekei is nagyobb hangsúllyal és főleg közvetlenül jelennek meg az EU-ban. A stabilitásorientált osztrák gazdaságpolitika és szigorú monetáris politika az unió stabilitását növeli, amelyben Magyarország is érdekelt kereskedelmi, piaci és pénzügyi oldalról egyaránt.

Ausztria a nyitás óta kereskedelempolitikailag, koncepcionálisan és politikai, gazdaságpolitikai stratégiájában tudatos és lényeges elemmé tette a „keleti nyitást” (a gyakorlatban a legintenzívebben Magyarország és Csehország felé). Az elmúlt években ezt Magyarország tudta a legnagyobb mértékben kihasználni. A magyar–osztrák gazdasági kapcsolatok fejlődése szempontjából a döntő kérdés az, hogy miként alakulnak a versenyfeltételek az osztrák piacon, valamint mit tesz/tehet az osztrák gazdaságpolitika a visegrádi országokhoz, köztük a Magyarországhoz fűződő kapcsolatok erősítésére, 2004-től már az utóbbiak is az EU kapuin belül lesznek.

Ausztriának északi szomszédjához, a volt Csehszlovákiához fűződő viszonyát, majd a Cseh Köztársasághoz és Szlovákiához fűződő kapcsolatát megterhelték a környezetvédelmi problémák és az osztrák határhoz közel eső atom- és vízierőművek. Az osztrák környezetvédők erőteljesen reagáltak ezek veszélyeire, pedig az osztrák tőkeexportőrök és építési beruházók nemcsak jelentős mértékben részt vettek a szlovákiai erőmű-beruházásokban (Bösnél), hanem hozzájárú-

lásukkal tették lehetővé megvalósításukat. Ausztria számára fontos politikai és gazdasági tény, hogy a cseh, morva és szlovén határok együttesen az ország nem uniós határszakaszának nagyobbik részét teszik ki, így ezek az országok Ausztria együttműködési kapcsolatrendszerében fontos szerepet játszanak.

Az ipari termékek terén is *a verseny éleződése* megy végbe, jöllehet a nyugat-európai ipari szabadkereskedelem már korábbi megléte miatt nem kereskedelempolitikai, hanem piaci versenyokokból. Az EU-ba történő belépés pozitív hatásai regionálisan elsősorban a nyugati osztrák tartományokban és Bécsben csapódtak le. Az osztrák cégek kooperációs készsége, lehetőségei, hajlandósága eltérültek Németország és az EU felé. Ez további negatívum számunkra.

A fő negatív hatás a magyar mezőgazdasági exportot érinti, mivel Ausztriának is át kellett vennie az EU diszkriminatív agrárrendszerét és -rendtartását. Ez az osztrák agrártermelőket is erősen sújtja, a fogyasztók viszont általában és a szaldót tekintve jól járnak. Ebből sajnos a magyar agrárexport nem csak nem tud profitálni az agrárpiachoz és az élelmiszer-kiskereskedelemhez való „hozzáférés” tényleges piacrajutási akadályai miatt, hanem ezek az akadályok még erősebbé is váltak.

A negatív hatások csökkentésére fokozott magyar erőfeszítésekre lenne szükség, főleg a reálszférában történő alkalmazkodásban, amely egyelőre messze nem tekinthető kielégítőnek.

6.2. Ausztria érdekei az unió keleti bővítésében

Ausztriának az Európai Unió keleti bővítésével kapcsolatos érdekviszonyai sokban hasonlítanak Németországhoz, néhány ponton azonban markáns sajátosságokat, különbségeket is találunk. Nagy szomszédjához hasonlóan politikai, biztonsági, gazdasági téren egyaránt érdekelt az EU keleti bővíté-

sében, sőt kis ország lévén, mindhárom terület hatványozottan érinti.

A *politikai érdekeltség* fő eleme az, hogy Ausztriát már a közép-európai rendszerváltás igen kedvezően érintette, a nyugati világ peremállamából az újra összekapcsolódó Közép-Európa egyik központjává vált. Politikai szempontból (is) fontos, hogy az ország továbbépítse azokat a pilléreket, kihasználja azokat a lehetőségeket, amelyeket a rendszerváltó országok már megnyitottak, s amelyek politikai súlyát, szerepét jelentősen felértékeltek, mert az EU keleti bővítése Ausztria súlyának további növekedésével jár. Az osztrák politika mértékadó körei politikai szempontból pozitíven viszonyulnak a keleti kibővítéshez, regionális szinten azonban, főleg Burgenlandban, aggódnak a kibővítés egyes hatásaitól, és szeretnék időben elhúzni azt. A közvélemény egy része is a korábbinál jóval ellenségesebben viszonyul a külső hatásokhoz, de ez az unióval szemben is megnyilvánul, nemcsak a keleti bővítés kérdésében.

Biztonsági szempontból a bővítéssel Ausztria nyer a legtöbbet, mivel neki van relatíve a leghosszabb „keleti” határa. Tehát a visegrádi országok és Szlovénia belépésének tehermentesítő és biztonságerősítő hatása az EU-országok közül Ausztria esetében a legnagyobb.

A politikusok nyilatkozatai és a tájékoztató eszközök állásfoglalásai gazdasági téren hangoztatták a legtöbb fenntartást a keleti bővítés kapcsán, de időközben a vezető gazdaságkutatók, köztük hangsúlyosan a bécsi WIFO (Gazdaságkutató Intézet) elemzése (is) bebizonyították, hogy *Ausztria gazdaságilag is a visegrádi országok és Szlovénia EU-csatlakozásának nyertese lesz*. A befizetések és a várható haszon eredőjét tekintve az integrációs nyitás pozitív mind Ausztria, mind Németország számára. Ausztriának a kereskedelem-bővítésből származó legnagyobb haszna a magyar, a cseh és a szlovén viszonylatban várható.

Az Európai Unió keleti bővítésének következményei három csoportba sorolhatók mindkét oldalon. Ezek az integrációs, a növekedési és a regionális hatások, amelyek természetesen összekapcsolódnak.

A legátfogóbb integrációs hatás, hogy Ausztria egy igen fejlődőképes, jelentős tartalékokkal és potenciállal rendelkező térség egyik centruma lesz. Az unió határának „elkerülése” az osztrák határról fizikailag és infrastrukturálisan is összekapcsolja az országokat.

Ausztria számára is rendkívül fontos a visegrádi országok piaca, köztük elsősorban Magyarországé és Csehországé. Magyarország az osztrák kivitel negyedik legnagyobb piaca Németország, Olaszország és Svájc után, megelőzve Hollandiát, Franciaországot, Nagy-Britanniát és az USA-t is. A keleti piacok között pedig Magyarország áll az élen az osztrák exportőrök számára.

1999-ben az osztrák tőke kivitel legelső célszágává Magyarország vált, amely az osztrák működőtőke-export egyötödét veszi fel. A visegrádi térség mint régió egyértelműen az osztrák vállalkozók fő befektetési területe, s benne Magyarországé a vezető tőkevonzó szerep. Ez a partneri viszony a bővítéssel további megerősítést nyerhet, hiszen akkor a meglévő komparatív költség-előnyök még jobban (mivel akadálymentesen) érvényesülhetnek.

Az osztrák–magyar kereskedelem értékének változása az 1989–1992-es időszakban látványos, kétszámjegyű növekedést mutatott, viszont az 1993–1996-os időszakban nagymértékű ingadozások, utána pedig relatív részesedéscsökkenés jellemezték. Az osztrák–magyar külkereskedelem relatív súlya az elmúlt években csökkent. Ez elsősorban azal magyarázható, hogy Ausztria EU-csatlakozása komoly átállási nehézségekkel járt. Az EFTA és Magyarország közötti megállapodásokban rögzített számos korábbi kedvezményt csak megkésve vagy egyáltalán nem sikerült átmenetni Ausztria csatlakozás utáni helyzetébe. A kereskedelem lebonyolításában technikai nehézségek is keletkeztek. A hatályos jogszabályok alkalmazása olykor információhiány miatt szenvedett csorbát. Az EU-vámtarifák átvétele után jó ideig nem működött a számítógépes feldolgozási rendszer. A bürokratikus akadályok, a rugalmassági problémákból fakadó veszteségek arra figyelmeztetnek, hogy a magyar csatlakozás technikai, szervezési, lebonyolítási feladatai-

nak megoldására időben fel kell készülni. Gond van a fuvarozással is. Ausztria környezetvédelmi okokból korlátozza a külföldieknek kiadott úthasználati engedélyeket. A magyar fuvarozóknak nyújtott keretengedélyek a szállítási igényeknek csak egyharmadát elégítik ki.

Mindazonáltal az osztrák–magyar külkereskedelem szerkezetében mindkét oldalon kedvező változási tendenciák mutatkoznak. A magyar exportban nő a feldolgozott termékek aránya, csökken a piacérzékeny cikkeké, így csökkenhetnek a magyar export behatolásával szembeni osztrák aggályok is.

A *tőkeáramlás* most is, a keleti kibővítés után pedig méginkább az egyik fő érdekeltégi tényező mindkét oldalon. Az osztrák tőke kivitelnek mintegy harmada irányul a visegrádi országokba. A piac nagyságát, felleve képességét, bővülését tekintve, a termelési költségviszonyok szolid alapot nyújtanak a további tőke kivitelre, noha ennek bővülési üteme magasabb szinten várhatóan csökken. A földrajzi közelség a szerves beszállítói kapcsolatok kiépülésének tartós impulzust adnak. A termelési tényezőarányok és költségek eltérése jó ideig fennmarad a keleti kibővítés után is, így e motivációval tartósan számolni lehet.

Ausztria EU-csatlakozásával az ausztriai beruházók előtt megnyíltak az EU strukturális alapjai is. Az osztrák beruházók keleti érdeklődése az elmúlt két évben lanyhult. Ennek okai összetettek, s részben az osztrák növekedési, beruházási kilátásokkal függenek össze. 1999-ben a Magyarországon megvalósított külföldi tőkebefektetésekben Ausztria a negyedik helyre szorult vissza, az USA, Németország és Franciaország mögé.

A Magyarországra irányuló osztrák áru- és tőkeexport nem egymást helyettesítő, hanem kiegészítő jellegű. Ez a tény a magyar EU-csatlakozást követően a kétoldalú kapcsolatok építésének újabb impulzust adhat.

A *munkaerő-áramlást* Ausztria gazdasági növekedési és foglalkoztatási problémái miatt tartósan restriktíven szabályozza. Az ausztriai munkavállalás nem könnyebbé, hanem egyre nehezebbé válik, s nem kétséges, hogy az ország semmiképpen sem kívánja,

és nem is tudja, az átmeneti időszakban munkaerőpiacát megnyitni a külföldi munkavállalók előtt. Ausztriában a csatlakozás utáni helyzetben, az EU-országok állampolgárainak tényleges lehetőségei is rendkívül korlátozottak voltak a munkavállalásra.

A *kölcsönös turizmus* mind Ausztriában, mind a visegrádi országokban a legkedvezőbb devizakitermelő ágazatok közé tartozik. E téren is az osztrák–magyar kapcsolatok a legintenzívebbek. A bevásárlóturizmus kezdeti korszaka elmúlt, de az utóbbi években is a magyar turisták több százmillió eurót költenek el Ausztriában.

Az áruforgalmon kívüli kapcsolatok érdekeltényezői is azt erősítik meg, hogy Ausztria elsősorban szomszédai, Magyarország, Csehország és Szlovákia EU-csatlakozásából profitál a legtöbbet. A fő ellenérdekek a munkavállalással szemben, a szolgáltatások terén, az építőipari szolgáltatások importjával és a tranzitfuvarozással szemben erősek. Az integrációs hatások mellett szerény mértékű, de fontos növekedési impulzusok várhatók a keleti bővítéstől mindkét oldalon.

A *regionális, strukturális és területfejlesztési impulzusok* is pozitív érdekközösséget teremtenek a bővítésre. Az Interreg-program, a keleti határövezetek különberuházási programja keretében az EU olyan osztrák fejlesztéseket támogat, amelyeket Ausztria a szomszédos országokkal közösen valósít meg. E regionális finanszírozásban az unió pénzügyi részesedése a projektekből egyharmad, kétharmadot nemzeti finanszírozásból kell fedezni.

Ausztria „keleti” kereskedelmében a legnagyobb kereskedelmi és kooperációs partner Magyarország, sőt az összes osztrák külföldi beruházásokban az élen áll. Ausztria évről évre több működőtőke-beruházást valósít meg Magyarországon, mint Németországban, ami az osztrák régió keleti irányú nyitottságát és Magyarország tőkevonzó képességét bizonyítja. A teljes osztrák működőtőke-export mintegy 12%-át, a közép- és kelet-európai beruházások egyharmadát valósították meg Magyarországon. Jelenleg mintegy 5400 vegyes- és leányvállalat működik Magyarországon osztrák tőkerészesese-

déssel. A magyarországi privatizációs bevételeknek körülbelül 15%-a osztrák tőkebefektetésekből származik.

Ausztria kivitelében Magyarország a negyedik legnagyobb felvevőpiac, jóval megelőzve Nagy-Britanniát és Hollandiát. Ausztria importjában Magyarország szállítóként a tizedik helyen áll.

A beruházások és a kooperációk egyaránt erős regionális sűrűsödést mutatnak. Az osztrák–magyar együttműködésben résztvevő fő területek Ausztriában Bécs, Alsó-Ausztria, Burgenland és részben Stájerország; Magyarországon a Duna menti, az észak-dunántúli megyék és Budapest. A dunántúli városok közül Győr, Sopron, Székesfehérvár, Szentgotthárd vonzza a legtöbb osztrák tőkét, magyarországi beruházásainak összesen több mint 80%-át.

Magyarország számára az osztrák gazdasági kapcsolatok fő előnyei a technikaimportban, az infrastruktúra kiépítésében, a modernizációs hatásban rejlenek, s a magyar kivitel növekedésének nagyobbik része is a vegyes- és leányvállalatok exportjának köszönhető. A kapcsolatok fejlődése szempontjából fontos, hogy az egyszerű, betanított bér munka-ügyletek jelentősen háttérbe szorultak, s éppen az osztrák–magyar együttműködésben kerültek előtérbe a hosszabb távú, szerves beszállítói kapcsolatok, amelyek tartósabb és szorosabb összefonódást biztosítanak. A legígéretesebb terület a különféle alkatrészek gyártásán alapuló kooperáció.

Az osztrák térséggel a kapcsolatok szorosabbra fűzése a magyar gazdaság felzárkózásának alapvető tényezője, amely *elvezethet az osztrák–magyar és a hozzájuk kapcsolódó közép-európai régió kialakulásához. Nyugat-Európában a szerves régióképződést követte az integráció. A Duna völgyi térségben az integráció vezethet el a régió létrejöttéhez.*

Az osztrák gazdaság számára várhatóan sokat jelent az EU 2004. évi bővítése. A szomszédos, újonnan belépő országokkal folytatott külkereskedelem és a tőkekapcsolatok várható fellendülése pozitív impulzust ad az osztrák gazdaságnak, főleg az exporttermelés, a működőtőke-kivitel emelkedése és a beszállítások növekedése révén. Ezáltal

a növekvő külkereskedelmi és tőkebevételek az adóbevételek növekedéséhez vezetnek, s javítják az osztrák költségvetés bevételi pozícióját, amely így profitál az EU 2004. évi bővítéséből. Ezt támasztják alá a közelmúlt történelmi tapasztalatai is. Ausztria sokat profitált az 1989. évi határnyitásból és a kelet-közép-európai rendszerváltásból. Ausztria 1995. évi EU-csatlakozása után nemcsak az EU-val folytatott kereskedelem élénkült meg, hanem ennél is nagyobb mértékben nőtt az ország „keleti” kereskedelme, sokáig elsősorban éppen Magyarországgal és Szlovéniával, majd Csehországgal. 2004-re hasonló jellegű, de szerényebb mértékű újabb impulzust várnak az EU kibővítésétől.

* * * * *

TÁBLÁZATOK

1. táblázat
Ausztria összefoglaló gazdasági adatai
(2000–2004)

	2000	2001	2002	2003	2004
A GDP reálértékének változása (az előző évhez képest, %)	3,5	0,7	1,0	0,7	1,2
A munkanélküliség alakulása (a foglalkoztatottak %-ában)	5,8	6,1	6,9	7,0	7,1
A fogyasztói árak változása (az előző évhez képest, %)	2,3	2,7	1,8	1,3	1,3
A magánfogyasztás alakulása (az előző évhez képest, %)	3,3	1,5	0,9	1,3	1,6
Bruttó állótöke-beruházások változása, reálértékben	5,9	-2,2	-4,6	0,8	1,8
Gépek, berendezések	11,8	-2,9	-9,4	0,0	2,0
Építőipari beruházások	1,2	-1,5	-0,5	1,4	1,7

Forrás: A WIFO Monatsberichte 2003-as számaiból.

2. táblázat
Az államháztartás mérlege a 2001–2005-ös időszakban
(a GDP százalékában)

	2001	2002	2003	2004	2005
Az államháztartás mérlege	0,3	-0,6	-1,3	-0,7	-1,5
Kiadások/GDP	52,0	52,1	52,4	51,6	51,0
Bevételek/GDP	52,3	51,5	51,1	50,8	49,5
Bruttó adósságállomány/GDP	67,3	67,8	67,0	65,1	63,8
Adók és járulékok/GDP	45,5	44,6	44,3	44,0	43,0

Forrás: Fiskalpolitik: Österreichisches Stabilitätsprogramm 2003–2007 www.bmf.gv.at/Wirtschaftspolitik

3. táblázat
Ausztria külkereskedelmi áruforgalmának növekedése
(százalék)

	2000	2001	2002	2003	2004
Áruexport					
Reálértékben	+13,1	+7,5	+4,3	+2,5	+3,3
Folyó áron	+15,6	+6,5	+4,1	+2,0	+2,8
Áruimport					
Reálértékben	+10,9	+5,7	-1,6	+1,7	+3,5
Folyó áron	+14,7	+5,0	-2,2	+0,9	+2,7
Teljesítménymérleg szaldója					
Milliárd euró	-5,36	-3,94	+1,57	+0,80	+0,45
A GDP százalékában	-2,6	-1,9	+0,7	+0,4	+0,2

Forrás: WIFO Monatsberichte, 2003. No. 7.

REFERENCIÁK

- Brezinschek, P. – Leitner, W.: 'Wirtschaftliche Kernpunkte' *Österreich – Wirtschaft* (RZB), 2003. März.
- Budget 2003: *Ausgaben Allgemeiner Haushalt* (Bundesministerium für Finanzen). www.bmf.gv.at/Budget
- Fiskalpolitik: *Österreichisches Stabilitätsprogramm* (Bundesministerium für Finanzen). www.bmf.gv.at/Wirtschaftspolitik
- Fuhrmann, W.: *Wirtschaftliche Aspekte der EU-Osterweiterung*. [www..EU-Integration.de](http://www.EU-Integration.de)
- Kramer, H.: 'Überlegungen zu den Verteilungswirkungen der österreichischen Budgetpolitik' *WIFO Monatsberichte*, 2001. No. 1.
- Lehner, G.: 'Bundesvoranschlag 2002 vom Ziel des »Nulldefizits« geprägt' *WIFO Monatsberichte*, 2001. No. 5.
- Marterbauer, M.: 'Konjunkturaufschwung nicht in Sicht: Prognose für 2003 und 2004' *WIFO Monatsberichte*, 2003. No. 7.
- Mayerhofer, P. – Palme, G.: *Strukturpolitik und Raumplanung in den Regionen an der mitteleuropäischen EU-Aussengranze zur Vorbereitung auf die EU-Osterweiterung*. www.preparity.wsr.ac.at
- Österreiches Aussenwirtschaft*. Wien, 2002.
- Schneider, F: *Die bevorstehende EU-Osterweiterung? Positive und negative Integrationseffekte für (Ober-) Österreich aus volkswirtschaftlicher Sicht*. www.economics.uni-linz
- Statistisches Jahrbuch der Republik Österreich*. Wien, 2002.
- Szászi Júlia: 'Búcsú a nullszaldótól: az osztrák kormány reformtervei' *Cégvezetés*, 2003. szeptember.